

การปฏิบัติงานของบุคลากรที่ณฑสถานหญิงกลาง ที่มีผลต่อข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิง ในเรือนจำ และมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง*

วิลาสินี ยามช่วง**

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานของบุคลากรที่ณฑสถานหญิงกลางที่มีผลต่อข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ และมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง (The Bangkok Rules) รวมทั้งปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัด ตลอดจนแนวทางการแก้ไขปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดในการปฏิบัติงานของบุคลากรที่ณฑสถานหญิงกลาง ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกประชากรกลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคลากรของที่ณฑสถานหญิงกลางที่ปฏิบัติงานด้านการควบคุมดูแลผู้ต้องขัง ด้านการรักษาพยาบาลทางร่างกายและจิตใจผู้ต้องขัง และด้านการจัดสวัสดิการและสงเคราะห์ผู้ต้องขังจำนวน 8 คน และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า ปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดที่สำคัญในการปฏิบัติงานของบุคลากรที่มีผลต่อข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ และมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง (The Bangkok Rules) ได้แก่ การขาดแคลนอัตรากำลังของบุคลากรมากที่สุด รองลงมาคือข้อกำหนดของ The Bangkok Rules บางข้อไม่สอดคล้องกับกฎ ระเบียบ และข้อบังคับ การร้องเรียนของผู้ต้องขัง การตรวจสอบจากองค์กรอิสระ งบประมาณที่ได้รับการจัดสรรไม่เพียงพอ และการพัฒนาความรู้ของบุคลากรยังไม่มี ความเหมาะสม ตามลำดับ

คำสำคัญ: การปฏิบัติงานของบุคลากรที่ณฑสถานหญิงกลาง

*บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระเรื่อง การปฏิบัติงานของบุคลากรที่ณฑสถานหญิงกลางที่มีผลต่อข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ และมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง

**นักศึกษาลัทธิรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย

บทนำ

ปัจจุบันผู้ต้องขังหญิงมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว เกิดปัญหาในการบริหารงานเรือนจำด้านต่าง ๆ เช่น เรือนจำไม่เพียงพอ เด็กติดผู้ต้องขังเกิดเป็นประชากรแฝงมากขึ้น รวมถึงการออกแบบเรือนจำ หรือการกำหนดแนวทางในการปฏิบัติยังไม่รองรับกับผู้ต้องขังหญิงไม่ตอบสนองต่อธรรมชาติของความเป็นหญิง อีกทั้งยังถูกละเลยและถูกมองข้าม ซึ่งเกิดความไม่เท่าเทียมกับผู้ต้องขังชาย ทั้งด้านการดูแลเอาใจใส่ชีวิตความเป็นอยู่ สถานที่ควบคุม การได้รับบริการปัจจัยพื้นฐาน รวมถึงการแก้ไขฟื้นฟูและเตรียมการปลดปล่อย ด้วยสถานการณ์ดังกล่าว ประเทศไทยจึงได้ริเริ่มโครงการจัดทำข้อเสนอประเทศไทยเพื่อผลักดันเป็นข้อกำหนดสหประชาชาติสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ (Enhancing Lives of Female Inmates) หรือ ELFI ขึ้นตามแนวทางพระดำริของพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา จนได้รับความเห็นชอบโดยสมัชชาสหประชาชาติมีมติรับรองข้อเสนอของประเทศไทย ซึ่งเป็นข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ และมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง หรือข้อกำหนดกรุงเทพฯ (The Bangkok Rules) เพื่อเป็นแนวทางในการยึดถือและปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงอย่างเท่าเทียม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานของบุคลากรทัณฑสถานหญิงกลางที่มีผลต่อข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ และมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง (The Bangkok Rules) รวมทั้งปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัด ตลอดจนแนวทางการแก้ไขปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดในการปฏิบัติงานของบุคลากรทัณฑสถานหญิงกลาง

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่ การวิจัยนี้จะศึกษาเฉพาะภายในพื้นที่ของทัณฑสถานหญิงกลาง ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร

ขอบเขตด้านเนื้อหา จะศึกษาเฉพาะการปฏิบัติงานของบุคลากรทัณฑสถานหญิงกลางที่มีผลต่อข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ และมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง (The Bangkok Rules)

ขอบเขตด้านระยะเวลา ช่วงเวลาที่ศึกษาคือ เดือนมกราคม - กุมภาพันธ์ 2556

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทำให้ทราบถึงปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดในการปฏิบัติงาน ตลอดจนแนวทางการแก้ไขปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดในการปฏิบัติงานของบุคลากรทัศนสถานหญิงกลาง กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม ที่มีผลต่อข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ และมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง (The Bangkok Rules)

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงให้เป็นไปตามข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ และมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง (The Bangkok Rules) ของกรมราชทัณฑ์ (สถาบันพัฒนาข้าราชการราชทัณฑ์, 2555, หน้า 87-93) ประกอบด้วย

1. ด้านบุคลากร พัฒนาและส่งเสริมการเรียนรู้ของเจ้าหน้าที่ที่อยู่เสมอ เกลี่ยอัตราบุคลากรจากส่วนกลางมาปฏิบัติหน้าที่ในเรือนจำ/ทัศนสถาน ปฏิบัติงานด้านคุณธรรมและจริยธรรม รวมถึงให้ร้กองค์กรแก่เจ้าหน้าที่ จัดสวัสดิการเพื่อเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ และมีกิจกรรมการสร้างความรักใคร่สามัคคีของเจ้าหน้าที่

2. ด้านกายภาพ อาคาร สถานที่ แยกแดนผู้ต้องขังหญิงออกจากแดนผู้ต้องขังชายอย่างชัดเจนหรือมีสิ่งกีดขวาง พื้นที่อาคารที่ใช้สอยภายในแดนควรได้รับการขยายเพิ่มเติมการจัดสรรพื้นที่ราวตากผ้าและตู้เก็บสัมภาระควรมีให้เพียงพอ รองรับกับจำนวนผู้ต้องขังที่เพิ่มขึ้น การสร้างแดนแรกรับ แดนฝึกวิชาชีพ และแดนการศึกษาควรออกแบบก่อสร้างทั้งภายในและภายนอกให้เหมาะสมกับกิจกรรมแต่ละอย่าง เพื่อประโยชน์สูงสุดในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิง

3. ด้านการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิง จำแนกผู้ต้องขังออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ต้องขังแรกรับ (ผู้ต้องขังใหม่) กลุ่มผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาคดี และกลุ่มผู้ต้องขังก่อนปล่อย โดยผู้ต้องขังทุกกลุ่ม จะต้องได้รับการจัดสวัสดิการ การเข้าร่วมโปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟู หรือฝึกวิชาชีพที่เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะบุคคลอย่างเหมาะสม

อันึ่ง เล็บนาค (2528) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อขวัญและการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานเรือนจำ ผลการศึกษาพบว่า เจ้าพนักงานเรือนจำส่วนใหญ่เคยประสบปัญหาในการปฏิบัติราชการในเรือนจำคือ ปัญหาเกี่ยวกับผู้ต้องขังก่อเหตุวิวาท ผู้ต้องขังหลบหนีจากการควบคุม ลักลอบประพฤติผิดระเบียบวินัยและการกระด้างกระเดื่อง รวมทั้งปัญหาการขัดแย้งในการปฏิบัติงานระหว่างเพื่อนร่วมงานด้วยกันเองและกับผู้บังคับบัญชา ตลอดจนมีความต้องการและ

มีแนวความคิดว่า กรมราชทัณฑ์ควรปรับปรุงและส่งเสริมสภาพของเจ้าพนักงาน ด้านขวัญ กำลังใจ ด้านการพัฒนาบุคคล และควรสนับสนุนให้เจ้าพนักงานเรือนจำได้มีโอกาสก้าวหน้าทั้ง ในหน้าที่ราชการและการศึกษาเพิ่มเติม

เป็รื่อง ศรีอินทร์ (2540) ศึกษาความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการราชทัณฑ์ เรือนจำกลางคลองเปรม ผลการศึกษาพบว่าข้าราชการเรือนจำกลางคลองเปรมมีความพึงพอใจ ในการทำงานด้านกลุ่มในการทำงานมากที่สุด รองลงมาได้แก่ด้านสวัสดิการและผลประโยชน์ ตอบแทน ด้านลักษณะงานและด้านสภาวะแวดล้อมในการทำงานตามลำดับ และความพึงพอใจ ในการปฏิบัติงานโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

จารุวรรณ ศรีวิลัย (2547) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงที่ ตั้งครรภ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีทัณฑสถานหญิงกลาง ผลการศึกษาพบว่าเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์มี ความไม่แน่ใจว่าระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับของทัณฑสถานที่ไม่สามารถยืดหยุ่นได้ในบางครั้ง เป็นปัญหาต่อการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์ บรรยากาศและสถานที่ของทัณฑสถาน คับแคบไม่เหมาะสมต่อการนำหญิงตั้งครรรภ์มาควบคุม เนื่องจากจำนวนผู้ต้องขังที่เพิ่มขึ้น และ เจ้าหน้าที่ในทัณฑสถานหญิงมีไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติหน้าที่ รวมทั้งปัญหาด้านงบประมาณที่ ได้รับไม่พอเพียงเมื่อเทียบกับภาวะที่ปฏิบัติ

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัย 2 วิธีในการดำเนินการวิจัย ได้แก่

1. วิธีวิจัยเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการ ปฏิบัติงานตามข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ และ มาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง (The Bangkok Rules)

2. วิธีวิจัยสนาม มีสาระสำคัญ ดังนี้

ประชากรของการวิจัย ได้แก่ ข้าราชการสังกัดทัณฑสถานหญิงกลาง กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม จำนวน 160 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้การศึกษาครั้งนี้ ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Judgmental Sampling) โดยเลือกเฉพาะผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ด้านการควบคุมผู้ต้องขัง ด้านการรักษาพยาบาล ทางร่างกายและจิตใจ และด้านการจัดสวัสดิการและสงเคราะห์ผู้ต้องขัง จำนวน 8 คน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง กับการทำงานตามข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ และมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง (The Bangkok Rules) รวมทั้งใช้วิธีการ สัมภาษณ์แบบเจาะจงกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรือแบบเป็นทางการ

(Structured interview of formal interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ตั้งแต่เดือนมกราคม - กุมภาพันธ์ 2556

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล เนื่องจากข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ จึงใช้วิธีการสังเคราะห์และวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยอาศัยกรอบของแนวคิดทฤษฎีและกฎหมายเป็นหลัก

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า

1. การปฏิบัติงานของบุคลากรทัศนสถานหญิงกลางที่มีผลต่อข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ และมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง (The Bangkok Rules) ปรากฏว่าบุคลากรทัศนสถานหญิงกลางเป็นผู้มีความรู้ความสามารถมีหน้าที่รับผิดชอบงานด้านต่างๆ ตามคำสั่งที่ได้รับมอบหมาย มีการแบ่งงานให้กับบุคลากรตามโครงสร้างองค์กร ทำให้ทราบถึงบทบาทและหน้าที่ของตนซึ่งถือปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานกว่า 40 ปี และมีการปรับปรุงพัฒนาเรื่อยมา รวมทั้งทัศนสถานฯ เป็นสถานที่ที่คุมขังเฉพาะผู้ต้องขังหญิง จึงมีอาคารสถานที่ที่เอื้ออำนวยต่อการคุมขังผู้ต้องขังหญิง ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังทัศนสถานฯ ดำเนินการตั้งแต่รับตัวผู้ต้องขังเข้าใหม่ การใช้ชีวิตประจำวันของผู้ต้องขัง จนกระทั่งการปล่อยตัวพ้นโทษ มีกระบวนการดำเนินงานที่เป็นระบบและมีแนวทางการปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน ซึ่งแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงของบุคลากรทัศนสถานฯ ส่วนใหญ่จะมีความสอดคล้องและเป็นไปตาม The Bangkok Rules ที่ถูกกำหนดขึ้นมาภายหลัง

2. ปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดในการปฏิบัติงานของบุคลากรทัศนสถานหญิงกลางที่มีผลต่อข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ และมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง (The Bangkok Rules) มีดังนี้

2.1 การขาดแคลนอัตรากำลังของบุคลากรทัศนสถานหญิงกลาง

2.2 The Bangkok Rules ในบางข้อกำหนดมีความขัดแย้งหรือไม่สอดคล้องกับหลักกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับงานราชทัณฑ์

2.3 ผู้ต้องขังหญิงหรือผู้กระทำผิดหญิงที่มีทัศนคติไม่ดีต่อการถูกคุมขังในเรือนจำ มักจะร้องเรียนในเรื่องต่างๆ อย่างต่อเนื่อง

2.4 การตรวจสอบจากองค์กรอิสระในเรื่องการบริหารงานของทัศนสถานฯ ให้เป็นไปตาม The Bangkok Rules ซึ่งมีการกระทำอย่างต่อเนื่อง ทำให้เจ้าหน้าที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวังและกดดัน

2.5 งบประมาณที่ได้รับการจัดสรรจากกรมราชทัณฑ์และหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องยังคงไม่เพียงพอ

2.6 การส่งเสริมและพัฒนาความรู้ความเข้าใจหรือการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในเรื่องของ The Bangkok Rules ยังไม่มีความต่อเนื่องและทั่วถึง จึงทำให้บุคลากรมีความสับสนในบางข้อกำหนด

3. แนวทางการแก้ไขปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดในการปฏิบัติงานของบุคลากร ทัศนสถานหญิงกลางที่มีผลต่อข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ และมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง (The Bangkok Rules) มีดังนี้

3.1 ควรจัดให้มีเครื่องสแกนร่างกายแบบเดินผ่านเพิ่มมากขึ้น เพื่อช่วยในการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังและลดปัญหาการถูกร้องเรียนเรื่องการละเมิดสิทธิทางร่างกาย

3.2 ควรประสานงานกับสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) ในการจัดสร้างโรงพยาบาลในพื้นที่พิเศษที่มีเรือนจำ/ทัศนสถานอยู่ในพื้นที่หลายแห่ง เรียกว่า "โรงพยาบาลประจำเขต"

3.3 ขอรับการสนับสนุนงบประมาณในการรักษาพยาบาลผู้ต้องขังจากสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.)

3.4 ควรจัดให้มีการอบรมเจ้าหน้าที่ในหลักสูตรต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ

3.5 ควรขอรับการสนับสนุนงบประมาณรายจ่ายประจำปี เพื่อทำการปรับปรุงต่อเติมอาคารสถานที่ให้เหมาะสมกับ The Bangkok Rules

3.6 ผู้บริหารควรให้ความสำคัญกับ The Bangkok Rules โดยมีแผนในการดำเนินงานอย่างชัดเจน

3.7 ควรตั้งคณะทำงานในการระดมความเห็นเกี่ยวกับ The Bangkok Rules เพื่อให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมและมองเห็นแนวทางและเป้าหมายเดียวกัน

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยครั้งนี้สามารถสรุปได้ว่า การปฏิบัติงานของบุคลากรทัศนสถานหญิงกลางส่วนใหญ่มีความสอดคล้องกับ The Bangkok Rules ในส่วนของปัญหาที่สำคัญคือการขาดแคลนอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ ปัญหาข้อกำหนดบางข้อที่มีความขัดแย้งหรือไม่สอดคล้องกับหลักกฎหมายระเบียบ และข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับงานราชทัณฑ์ ปัญหาการร้องเรียนของผู้ต้องขัง การตรวจสอบจากองค์กรอิสระ งบประมาณที่ได้รับการจัดสรรไม่เพียงพอ และการส่งเสริมและพัฒนาความรู้ความเข้าใจของบุคลากรยังไม่เพียงพอและสม่ำเสมอ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ

จารุวรรณ ศรีวิสัย (2547) เรื่อง ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ :
ศึกษาเฉพาะกรณีทัณฑสถานหญิงกลาง

เพราะฉะนั้นแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของการปฏิบัติงานของบุคลากร
ทัณฑสถานหญิงกลางที่มีผลต่อ The Bangkok Rules ก็ควรดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา
ความรู้ความเข้าใจให้กับบุคลากรโดยการจัดการอบรมหรือแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ การจัด
สวัสดิการและสร้างขวัญกำลังใจแก่บุคลากร การจัดหาเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาช่วยในการปฏิบัติงาน
การขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากกรมราชทัณฑ์และหน่วยงานภายนอก ตลอดจนการ
รวบรวมแบบฟอร์ม ขั้นตอนการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม และมีมาตรฐานเดียวกัน เพื่อให้
การปฏิบัติงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

บรรณานุกรม

- จารุวรรณ ศรีวิลัย. (2547). ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ ศึกษาเฉพาะกรณีทัณฑสถานหญิงกลาง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เปรี๊ยะ ศรีอินทร์. (2540). ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการราชทัณฑ์ เรือนจำกลางคลองเปรม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สถาบันพัฒนาข้าราชการราชทัณฑ์. (2555). การจัดการความรู้ในงานราชทัณฑ์ประจำปี พ.ศ. 2555 Knowledge Management 2012. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ราชทัณฑ์.
- อังคณี เล็บนาค. (2528). ปัจจัยที่มีผลต่อขวัญและการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานเรือนจำ. สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล.